

УДК 339:338.48:614

DOI: 10.37332/2309-1533.2024.3.20

JEL Classification: F19, I11, I15, L83

Іващук О.В.,
доктор філософії, викладач кафедри міжнародної економіки,
Стаханський О.О.,
здобувач* третього рівня вищої освіти «доктор філософії» кафедри
міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МІЖНАРОДНИЙ МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА РОЛЬ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Ivashchuk O.V.,
Doctor of Philosophy, lecturer at the department of international economics,
Stakhanskyi O.O.,
applicant for the third level of higher education "Doctor of Philosophy"
at the department of international economics,
West Ukrainian National University, Ternopil

INTERNATIONAL MEDICAL TOURISM: TRENDS IN DEVELOPMENT AND THE ROLE OF DENTAL SERVICES

Постановка проблеми. В останнє десятиліття міжнародний туризм набуває нових форм, змінюючись відповідно до запитів споживачів, які все частіше прагнуть поєднати відпочинок із вирішенням питань особистого здоров'я. Після пандемії це питання актуалізувалося ще більше, тому міжнародний туризм поступово трансформується в медичний. Цьому сприяє низка факторів: спрощення переміщення між країнами та наявність розвиненої транспортної інфраструктури, сучасні глобальні економічні тенденції та різна конкурентоспроможність країн у наданні медичних послуг. Саме тому зростає попит на якісні медичні послуги із врахуванням цінкових чинників, заради яких пацієнти готові подорожувати, поєднавши різні види туризму. У цьому контексті стоматологічний туризм стає окремим напрямком медичного туризму, який активно розширюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний медичний туризм є однією з найдинамічніших сфер глобальної економіки, яка вдало в останні роки поєднує медичні, в тому числі стоматологічні, та туристичні послуги. В науковій літературі з'явилося достатньо багато досліджень і публікацій, в яких піднімаються ці теми. Зарубіжними науковцями [1] було проведено дослідження, яке показало, що «стоматологічний туризм стає все більш популярною темою дослідження, кількість публікацій постійно зростає протягом останніх двох десятиліть. США та Великобританія є провідними країнами з точки зору обсягу публікацій і впливу на цитування, де зростає кількість досліджень у країнах з економікою, що розвивається, наприклад, в Індії, Туреччині та Таїланді» [1]. Теоретичні та прикладні аспекти медичного туризму в своїх роботах досліджували вітчизняні науковці С. Болдіжар, С. Вовк, І. Дудник, Т. Желюк, А. Кармазін, М. Мальська, В. Сайчук, І. Сисоєнко, Л. Ткачук та інші. Разом з тим, малодослідженими залишаються питання надання стоматологічних послуг в контексті розвитку міжнародного туризму.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародного медичного туризму з акцентом на його стоматологічний сегмент, виявлення чинників, що впливають на привабливість країн у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний туризм, з огляду на процеси глобалізації, залишається одним із невід'ємних активно зростаючих сегментів міжнародних економічних відносин. Історично так склалося, що процес пізнання зовнішнього світу для людини виступає об'єктивною потребою для розвитку. У сучасному світі міжнародний туризм поєднує в собі різновекторні функції, серед яких: культурний діалог, пізнання, особистісне зростання та обмін знаннями, подолання стереотипів, соціальна інклюзія та подолання бідності, економічний розвиток та економічна інтеграція країн.

Незважаючи на геополітичні та економічні виклики, з якими зіштовхнулася міжнародна туристична індустрія після пандемії, кількість міжнародних прибуттів за 9 місяців 2024 р. практично досягла допандемічного періоду (98 % від рівня 2019 року) (рис. 1). Великі туристичні гравці

* Науковий керівник: Іващук І.О. – д-р екон. наук, професор

активізували свою діяльність на ринку, деякі запровадили проекти лояльності для клієнтів, розробили нові авіасполучення. За аналітичними даними Всесвітньої туристичної організації, регіоном із найбільшим зростанням міжнародних прибуттів був Близький Схід, де їх кількість «зросла на 29 % порівняно з рівнем 2019 року. Африка прийняла на 6 % більше туристів, ніж у січні-вересні 2024 року за ті ж місяці 2019 року. Прибуття до Європи перевищило на 1 % кількість прибуттів до пандемії, тоді як в Америці зафіксовано 97 % від рівня 2019 року, а в Азії та Тихоокеанському регіоні – 85 %» [2].

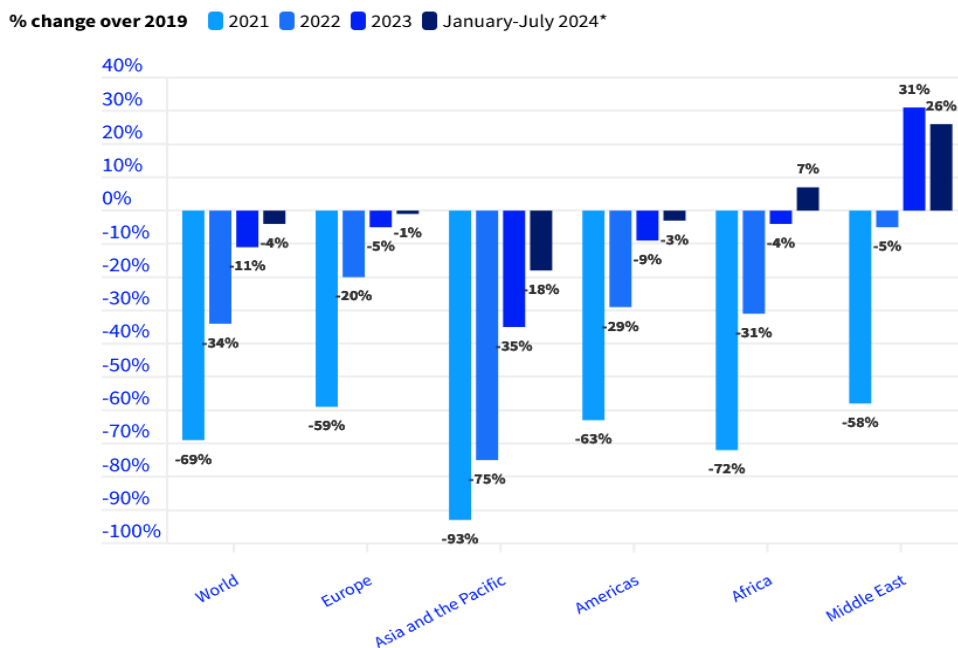

Рис. 1. Динаміка міжнародних туристичних прибуттів (у % до 2019 р.)

Джерело: [2]

Щодо мети міжнародного туризму, то Всесвітня туристична організація усі подорожі класифікує на приватні та бізнес і професійні. Аналіз даних ВТО дає підтвердження, що, здебільшого, туристичні візити мають приватний характер. Наприклад, у більшості країн значно переважають приватні подорожі. Особливо це помітно у таких країнах, серед обраних нами для аналізу, як Туреччина, Мексика, Італія, Саудівська Аравія та Домініканська Республіка (рис. 2). Безперечно, у Туреччині приватні туристичні прибуття значно перевищують професійні, що свідчить про популярність країни як місця відпочинку. У деяких країнах, таких як Японія, професійний туризм має значну частку, хоча й не перевищує приватний. Це пов'язано з високим рівнем ділової активності у країні.

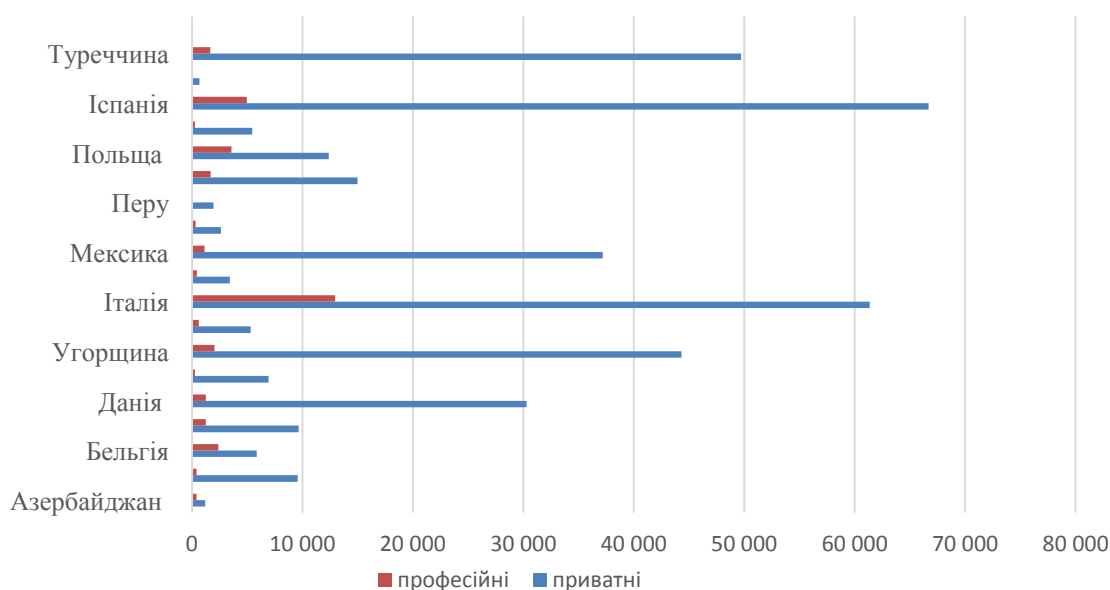

Рис. 2. Структура міжнародних прибуттів у 2022 р. в окремих країнах за метою візиту, тис. осіб

Джерело: [3]

Значні відмінності в системах охорони здоров'я різних країн є причиною пошуку якісного і доступного медичного обслуговування та отримання медичних послуг за кордоном, де вони вигідні з позицій цінового фактору або з якісних характеристик. Зазвичай, перший фактор є визначальним, хоча інноваційні методи та професійний підхід до надання послуг залишається також важливим при обранні країни. Як зазначають українські науковці, «ключовими факторами, що спонукають пацієнтів до вибору медичного туризму, є прагнення заощадити кошти, недоліки внутрішньої медичної інфраструктури, довгі строки очікування на медичні процедури, підняти рівень здоров'я пацієнтів, а також бажання поєднати лікування з відвідуванням інших країн» [4]. Основні причини міжнародного туризму систематизовано у табл. 1. Професор Желюк Т. пропонує розглядати «медичний туризм з позицій процесуального підходу ... як тимчасову міграцію людей як у середині країни, так і за її межами з метою отримання необхідних медичних послуг за доступною ціною та якістю» [5].

Таблиця 1

Причини міжнародного туризму

Причина	Характеристика
Культурне пізнання	Мандрівники прагнуть дізнатися про різні культури, традиції та способи життя, розширюючи свій світогляд.
Відпочинок і дозвілля	Багато людей подорожують, щоб відпочити та втекти від рутини, часто відвідуючи мальовничі або екзотичні місця.
Освіта і знання	Туризм надає можливості для навчання через відвідування історичних місць, музеїв.
Пригоди та виклики	Туристи часто шукають пригодницькі активності, такі як піші прогулянки, дайвінг або дослідження невідомих територій.
Здоров'я і добробут	Подорожі для медичного лікування, оздоровчих відпочинків або з метою перебування у сприятливішому середовищі є зростаючим трендом.
Соціальні зв'язки	Туризм дозволяє людям знову з'єднатися з родиною та друзями або створити нові соціальні контакти.
Економічні можливості	Діловий туризм фокусується на конференціях, виставках та мережових заходах, що сприяють професійному зростанню.
Духовні та релігійні мотиви	Паломництво та відвідування святих місць приваблюють мандрівників, які шукають духовного задоволення.
Оцінювання природи	Екотуризм передбачає відвідування природних територій, сприяючи збереженню навколишнього середовища та екологічній обізнаності.
Шопінг і комерція	Мандрівники часто відвідують інші країни для пошуку унікальних товарів, придбання особистих речей.

Джерело: складено авторами

Медичний туризм іноді може перетворитися на виклик для подорожуючих, адже лікування в іншій країні створює попри переваги і значні ризики, тому країнами розробляються рекомендації для подорожуючих, щоб інформувати їх про загрози для здоров'я. Таким рекомендаційним посібником є **Жовта книга CDC 2024** (*CDC Yellow Book 2024*) – це офіційний довідник, створений Центрами з контролю та профілактики захворювань США (*Centers for Disease Control and Prevention, CDC*), який надає актуальну інформацію вже із врахуванням наслідків COVID19 для медичних працівників, які консультують мандрівників, а також для самих туристів. Основні категорії медичного туризму, які визначені *CDC Yellow Book 2024*, подано у табл. 2.

Таблиця 2

Категорії медичного туризму згідно з Жовтою книгою CDC 2024

Категорія медичного туризму	Опис
Косметичний туризм	Подорожі за кордон для проведення естетичних хірургічних процедур, таких як абдомінопластика, збільшення грудей, блефаропластика, ліпосакція та риноластика.
Онкологічний туризм	Поїздки з метою отримання лікування раку, пошуку альтернативних методів терапії або отримання іншої думки щодо діагнозу та лікування.
Стоматологічний туризм	Подорожі для отримання стоматологічної допомоги, включаючи лікування зубів, імплантацію та реконструкцію, часто через нижчу вартість послуг за кордоном.
Туризм репродуктивної медицини	Поїздки для отримання послуг, пов'язаних із лікуванням безпліддя, таких як екстракорпоральне запліднення (ЕКЗ) та інші репродуктивні технології.
Ортопедичний туризм	Подорожі для проведення ортопедичних операцій, таких як заміна суглобів або лікування травм опорно-рухового апарату.
Баріатричний туризм	Поїздки з метою проведення хірургічного лікування ожиріння, включаючи різні види баріатричних операцій.
Трансплантаційний туризм	Подорожі для отримання послуг з трансплантації органів або тканин, що можуть бути недоступні або обмежені в рідній країні.
Альтернативна медицина	Поїздки з метою отримання нетрадиційних або альтернативних методів лікування, які можуть не практикуватися або не визнаватися в рідній країні.

Джерело: [6]

Подорожуючі туристи для уникнення ризиків перед відправленням у подорож можуть, і це рекомендується, проконсультуватися у лікаря в своїй країні. І для цього є об'єктивні причини, адже є низка факторів, які можуть вплинути на здоров'я туриста у майбутньому, серед яких якість медичних послуг, мовні та культурні бар'єри, авіаперельоти, різні методики лікування та контроль за ліками, які використовуються.

Тому лікарі повинні надати всю необхідну інформацію подорожуючому, що й передбачено кодексами медичної етики. Найбільш універсальним є Міжнародний кодекс медичної етики (International Code of Medical Ethics), який був прийнятий Всесвітньою медичною асоціацією у 1949 р. Найбільш практичним вважають Кодекс медичної етики Американської медичної асоціації (AMA Code of Medical Ethics), який містить практичні інструкції, проте цей Кодекс сфокусований на США (табл. 3) [7]. Важливим також є оформлення полісу медичного страхування, особливо, якщо подорожуючий знає, що він буде отримувати медичні послуги в іншій країні. Разом з тим, медичні працівники в країні надання послуги повинні бути обізнані з «соціальними, культурними та гуманітарними аспектами медичного туризму, бо нехтують ними, ... про що свідчать стереотипи, що поширюються щодо іноземних пацієнтів» [8].

Таблиця 3

Порівняння найбільш ґрунтовних кодексів медичної етики та їх положень про медичний туризм

Критерій	Міжнародний кодекс (WMA)	Кодекс АМА	Медичний туризм
Охоплення	Універсальне, глобальні принципи. Медичний туризм згадується в контексті забезпечення етичних стандартів для лікарів, які працюють із пацієнтами з-за кордону.	Дуже детальне, практичне. Є спеціальне положення, присвячене медичному туризму, яке надає рекомендації щодо етичних аспектів.	WMA: Загальний підхід до медичного туризму. АМА: Чітко сформульовані рекомендації в окремому розділі.
Адаптованість	Придатний для різних країн та культур. Забезпечує дотримання етичних стандартів незалежно від географії.	Сфокусований на США. Включає положення про ризики медичного туризму, що можуть виникати при лікуванні за кордоном.	WMA: Узагальнені рекомендації. АМА: Детально описані ризики та обов'язки лікарів у цьому контексті.
Оновлення	Регулярні оновлення, що враховують нові виклики в медицині, включаючи інфекційні ризики та глобальні проблеми.	Постійні оновлення, включаючи сучасні проблеми, такі як післяопераційні ризики у медичному туризмі.	WMA: Узагальнені ризики та виклики. АМА: Враховуються специфічні аспекти медичного туризму.
Особливості	Зосереджений на етичних принципах, які можуть бути адаптовані до різних ситуацій, зокрема медичного туризму.	Надає конкретні рекомендації для лікарів у рамках положення про медичний туризм.	WMA: Етичні принципи для медичного туризму. АМА: Спеціалізовані рекомендації в окремому розділі.

Джерело: складено авторами

У 2022 році глобальний ринок медичного туризму оцінювався у 9,7 млрд доларів США [9]. Структура глобального ринку медичного туризму за видами лікування у 2022 р. охоплює косметичне лікування, стоматологічне лікування, лікування безпліддя, кардіоваскулярні захворювання, офтальмологію, ортопедичне лікування, лікування ожиріння, альтернативну медицину та інші.

Для аналізу та оцінювання розвитку медичного туризму на глобальному рівні, ідентифікації країн, які є найбільш привабливими для медичного туризму, використовують The Medical Tourism Index (MTI), який був розроблений за співпраці Міжнародної асоціації медичного туризму (Medical Tourism Association, MTA) та консалтингової компанії Global Healthcare Resources, провідних організацій у сфері медичного туризму [10]. Цей Індекс дає можливість виявити фактори, що впливають на вибір країни пацієнтами, та включають вартість послуг, їхню якість, рівень доступності та культурну близькість. Згідно із рейтингом, провідні місця в рейтингу посідають країни (рис. 3), які пропонують найвищу якість лікування з використанням інноваційних медичних технологій, але у більшості воно є дорогим, що обмежує доступ для пацієнтів із нижчим бюджетом. У Звіті 2020–2021 рр. Канада посідає перше місце з балом 76,47 завдяки високій якості медичних послуг, безпечному середовищу та розвиненій інфраструктурі; Сінгапур та Японія займають друге та третє місця відповідно, відомі своїми передовими технологіями та якістю медичної допомоги (рис. 3). Також Коста-Ріка очолює категорію DESTINATION ATTRACTIVENESS (безпека, туризм і якість перебування в країні); Сінгапур лідирує в інфраструктурі медичного туризму (доступ до медичних закладів, логістика та підтримка для туристів).

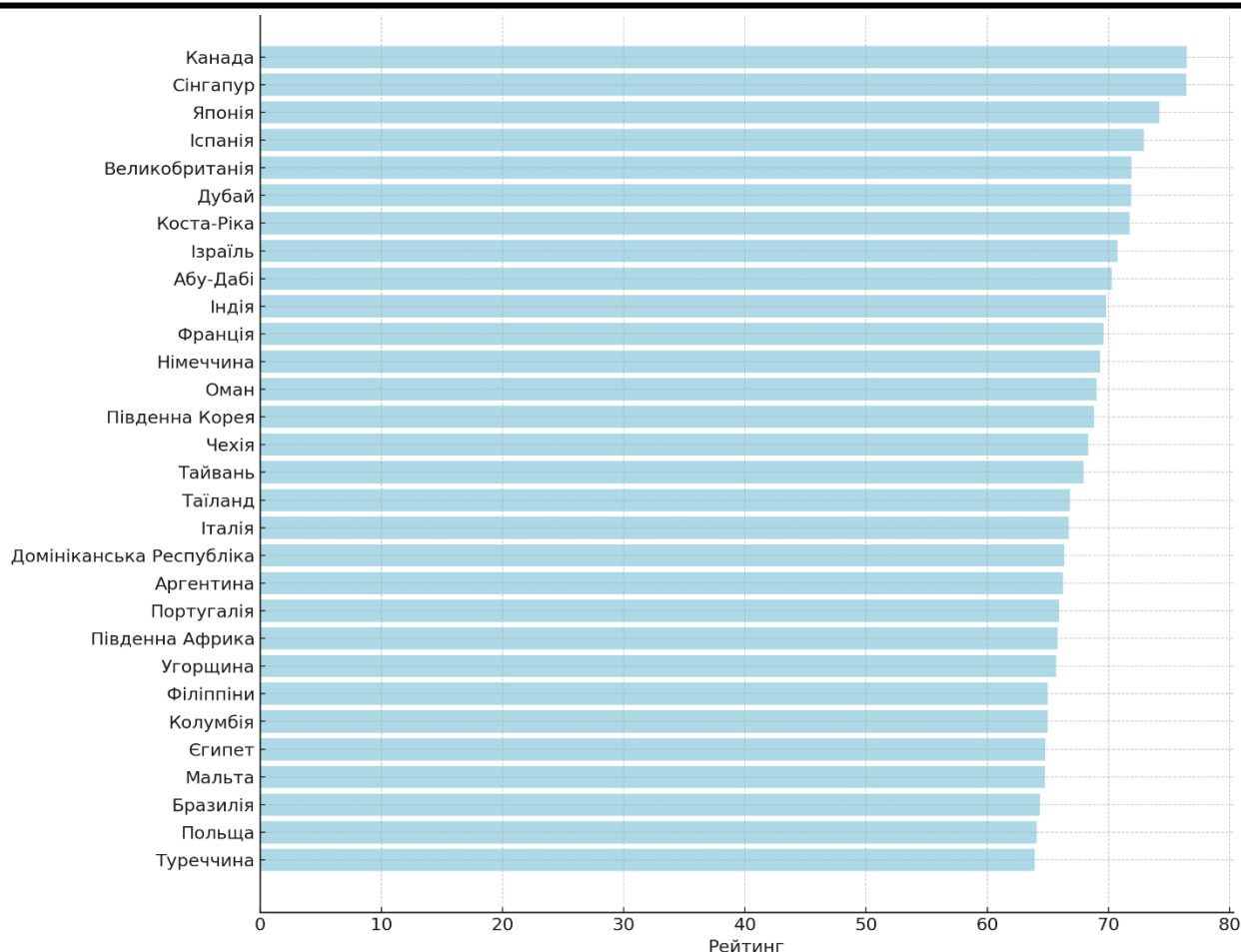

Рис. 3. Рейтинг окремих країн за Індексом медичного туризму в 2020–2021 рр.
Джерело: [10]

Стоматологічне лікування (Dental Treatment) є одним із ключових сегментів в медичному туризмі. Аналіз ринку стоматологічних послуг підтверджує, що він розвивається стрімкими темпами [11], незважаючи на певне сповільнення під час пандемії. У 2021 р. продаж стоматологічних послуг становив 326,3 млрд дол. США [11] та очікується його зростання 6,6 % за період 2022–2032 рр. Серед країн лідерами були Великобританія, Сполучені Штати Америки, Китай, Південна Корея, Японія. Найбільші темпи зростання ринку на найближчі 10 років прогнозують для Японії. У 2021 р. на країни Південної Америки припадало понад 45 % глобального попиту на стоматологічні послуги.

Вартість стоматологічних послуг є досить високою у США, Австрії, Німеччині, Великобританії, Канаді, тому що вони включають не лише витрати на стоматологічні процедури, а й такі фактори, як: витрати на освіту персоналу (стоматологічна освіта є дуже дорогою в більшості країн); витрати на оплату праці, які є високими; стандарти та протоколи (в США така вартість стоматологічних послуг пояснюється використанням передових технологій, включаючи 3D-сканери для імплантації; в більшості з цих країн, відповідно до стандартів, клініки повинні використовувати матеріали тільки від сертифікованих виробників, які є досить дорогими); економічні фактори, які включають оподаткування. Тому саме з цих країн найбільше є стоматологічних туристів. Для туристів з США привабливою є Мексика; з європейських країн – Угорщина, Чехія та Україна (була до початку війни).

Як правило, прагнення туристів отримати стоматологічні послуги не виключає інші проблеми зі здоров'ям, тому багато клінік, які надають послуги стоматологічного туризму (а вони, здебільшого, є приватними), орієнтуються на широкий спектр послуг, який включає і супровід пацієнта під час перебування в країні. Це можуть бути послуги як організаційного характеру, так і додаткові, які можуть включати інші медичні послуги, реабілітацію та оздоровлення, дистанційне консультування після повернення додому. Одним із найпопулярніших напрямків для стоматологічного туризму є Угорщина (про що наголошують різні аналітичні дослідження [12]) завдяки кільком ключовим факторам: висока якість надання стоматологічних послуг із використанням новітніх методик лікування, різноплановість стоматологічних послуг, комплексні послуги для медичних туристів (включаючи трансфер з аеропорту, проживання і переклад). Стоматологічні клініки «в Будапешті, такі як Helvetic Clinic, є сучасними дивами, оснащеними передовими технологіями. Лікарі та хірурги добре навчені та вільно володіють англійською мовою» [13]. На сайті компанії проводиться порівняння із вартістю стоматологічних послуг

в Ірландії, зокрема: на зубних імплантатах можна заощадити до 70 % порівняно з Ірландією; коронки – до 60 %; відбілювання зубів – до 50 % [14]. Клініка пропонує і безкоштовний пакет консультацій, який включає: «безкоштовна ніч в одному з партнерських готелів у Будапешті; безкоштовна консультація в Helvetic Clinics Budapest (Угорщина); безкоштовний панорамний рентген; безкоштовний трансфер до/з аеропорту Будапешта» [14]. Ще одним фактором є географічне розташування Угорщини у Європі, відповідно, вигідна транспортна інфраструктура, та популярність серед туристів як історичного та культурного центру Європи.

Враховуючи те, що найбільш прибутковою послугою є встановлення імплантів зубів, то саме вона часто є причиною медичного туризму, з огляду на значні відмінності в цінах в різних країнах. Серед досліджуваних країн Індія демонструє найнижчу середню вартість (рис. 4).

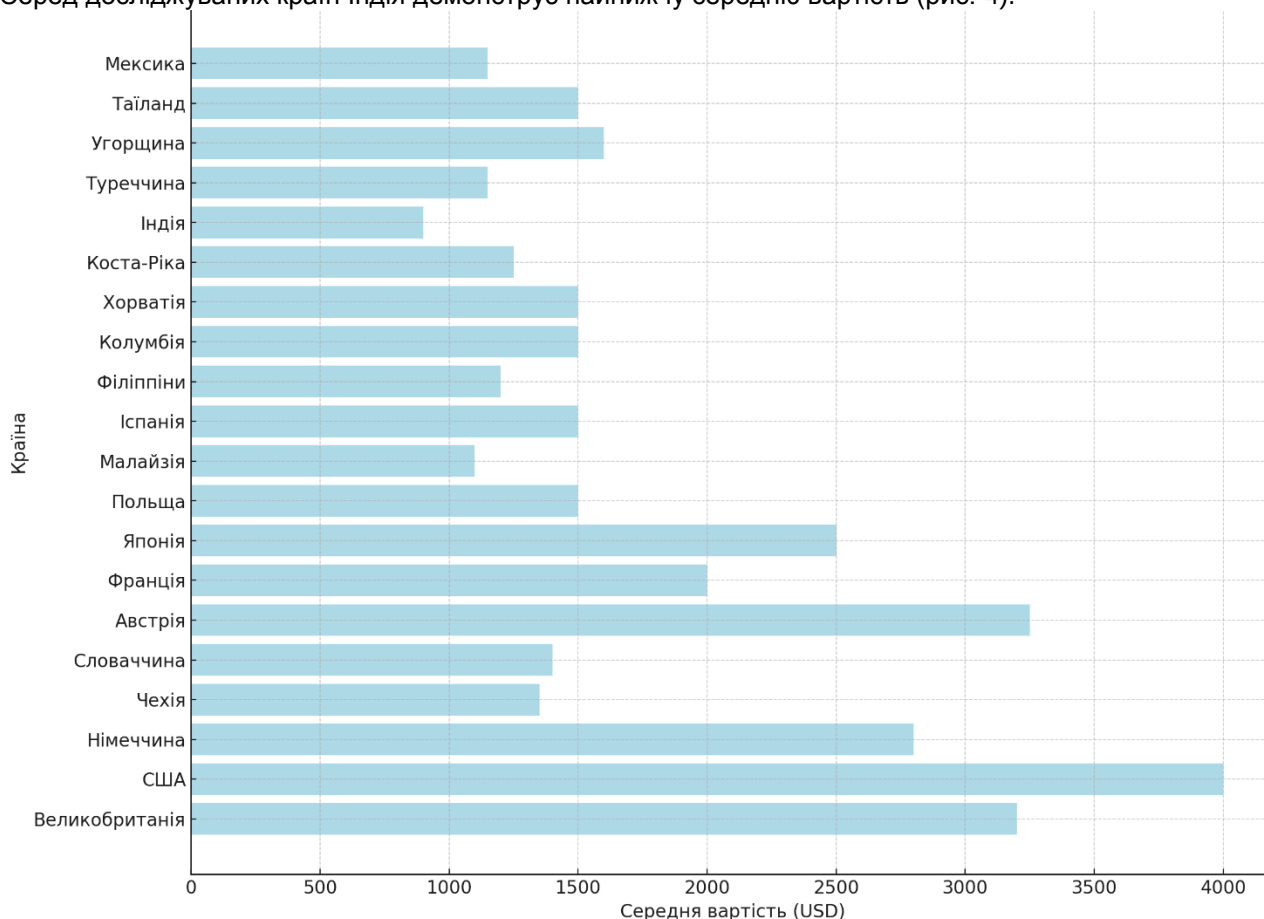

Рис. 4. Середні витрати на встановлення зубних імплантів (дол. США)

Джерело: складено за [15–17]

Малайзія також є однією з найдешевших країн для проведення подібних процедур. Тому вони є привабливими для пацієнтів, які розраховують на бюджетні варіанти лікування. Угорщина, Іспанія та Польща мають найвищі середні витрати серед представлених країн. Вартість у цих країнах є вищою через високі стандарти обслуговування або якість матеріалів. Такі країни, як Коста-Ріка, Хорватія та Туреччина, демонструють середні витрати на імплантацію зубів, що робить їх популярними напрямками стоматологічного туризму, тим більше, що вона пропонує комплексні пакети для імплантації зубів, що включають перебування у готелях.

До війни Україна була однією з найбільш привабливих країн для стоматологічного туризму (як і для медичного туризму загалом), з огляду на одні з найнижчих цін на стоматологічні послуги [16], поряд із їх високоякісним рівнем та сучасними протоколами лікування, що відповідають світовим вимогам. Найбільш привабливими були клініки, що знаходилися в прикордонних з ЄС областях (Львівська та Закарпатська області) та місто Київ. На сьогодні Закарпатська область зберігає своє лідерство щодо стоматологічного туризму з огляду на транспортне сполучення і географічне розташування. Погоджуємося з думкою українських науковців, що «розвиток медичного туризму в умовах війни є вкрай складним і обмеженим. Конфліктні зони можуть бути небезпечними для туристів, що призводить до зменшення кількості людей, які бажають приїхати до таких регіонів для медичного лікування. Крім того, війна призводить до зниження якості медичних послуг і доступності ліків, що також негативно впливає на рівень популярності медичного туризму в цих регіонах» [18].

Медичний туризм у сфері стоматології не позбавлений значних ризиків, які можуть суттєво вплинути на стан пацієнта. Однією з ключових проблем є відсутність уніфікованих міжнародних стандартів якості послуг. Часто пацієнти обирають клініки, керуючись лише низькими цінами, не перевіряють інформацію, яка подана у рекламі. Тому трапляються випадки повторного лікування пацієнтів, але вже у себе в країні. Ще одним ризиком може стати юридична підтримка закордоном, коли пацієнт не отримав належних послуг, за які оплатив. Неправильний догляд у період після отримання стоматологічних послуг може бути пов'язаний з мовними бар'єрами, тому у відомих клініках завжди є фахівці, які володіють мовою, або забезпечують переклад. Разом з тим, у цій сфері в країнах існують проблеми етичного та правового характеру [19; 20], які потребують врегулювання.

Стоматологічний туризм має позитивний вплив на національні системи охорони здоров'я, адже сприяє створенню робочих місць за умови розширення попиту, розвитку медичної інфраструктури та фінансовим надходженням. Іноземні пацієнти проходять лікування у сучасних клініках, відповідно, це є причиною підвищення кваліфікації медичного персоналу. Проте, трапляються випадки, коли через надмірний попит на стоматологічні послуги з боку іноземних туристів місцеві жителі не можуть отримати їх в повному обсязі. Ще одним викликом є те, що іноземні туристи отримують послуги в приватних клініках, що може спричинити відтік кваліфікованих кадрів з державних медичних закладів. Тому у цій сфері важливим є компроміс між економічними перевагами стоматологічного туризму та підтримкою національної системи охорони здоров'я.

Висновки з проведеного дослідження. Міжнародний стоматологічний туризм є одним із елементів медичного туризму, який розвивається стрімкими темпами в останні роки. Стоматологічний туризм охоплює не лише лікування, але й створює комфортні умови для пацієнтів, пропонуючи комплексні послуги. Важливим у сфері стоматологічного туризму залишається вибір країни і клініки для отримання послуг, яка має репутацію, надає гарантію та має досвід роботи з іноземними пацієнтами. Забезпечення високої якості медичних послуг, правовий захист пацієнтів і справедливий розподіл ресурсів мають стати ключовими завданнями для країн, які приймають медичних туристів. Щодо України, то вона має значний потенціал як для стоматологічного туризму, так і загалом для медичного. Але вже зараз вона відчуває конкуренцію з боку країн, які вже утвердилися як лідери стоматологічного туризму, наприклад, Угорщини, Чехії, Туреччини. Серед питань, які потребуватимуть вирішення у післявоєнний період для стимулювання стоматологічного туризму, виокремимо: недостатнє інформаційне просування України як стоматологічної дестинації; розвиток інфраструктури в деяких регіонах, в тому числі транспортної та туристичної; мовний бар'єр; відсутність довіри до української медицини; в деяких клініках відсутнє інноваційне обладнання і технології; відсутність державної підтримки галузі. Для успішного розвитку стоматологічного туризму Україна повинна розробити стратегію розвитку медичного туризму, в тому числі й стоматологічного, та програму державної підтримки; сформувати міжнародний імідж України як сучасного напрямку для медичного туризму; з огляду на складності фінансового забезпечення, залучати інвесторів для створення технологічних центрів при клініках; розробити партнерські програми із закордонними клініками для оглядів пацієнтів, які отримували стоматологічні послуги в Україні, що зменшить рецидиви післяоперативного втручання; запровадити комплексний сервіс для пацієнтів; створити портал для іноземних пацієнтів із детальною інформацією про клініки, послуги, вартість, умови.

Література

1. Saxena Vrinda, Deheriya Manish, Datla Asmita. Bibliometric Analysis of Dental Tourism: A Global Perspective. *International Journal of Travel Medicine and Global Health*. 2023. Volume 11. Issue 2. P. 286–295.
2. UN Tourism Barometer. URL: <https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data> (дата звернення: 18.08.2024).
3. 145 key tourism statistics. URL: <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics> (дата звернення: 18.08.2024).
4. Вовк С., Данилюк Л., Миронов Ю. Програми охорони здоров'я у туризмі, їх вплив на економіку та здоров'я пацієнтів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3113> (дата звернення: 18.08.2024).
5. Желюк Т., Мацик В. Медичний туризм, нові напрями та можливості: макроекономічні та регіональні аспекти. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2021. Вип. 26. С. 17–27.
6. Crist Matthew, Appiah Grace, Leidel Laura, Stoney Rhett. Medical Tourism. CDC Yellow Book 2024. URL: <https://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2024/health-care-abroad/medical-tourism> (дата звернення: 18.08.2024).
7. Code of Medical Ethics. URL: https://code-medical-ethics.ama-assn.org/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.08.2024).
8. Terzioğlu Ayşecan. Le tourisme médical en Turquie. Repenser la santé dans un contexte globalisé.

2014. URL: <https://shs.cairn.info/revue-ethnologie-francaise-2014-2-page-257?lang=fr&tab=texte-integral> (дата звернення: 18.08.2024).

9. Medical Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Treatment Type (Cosmetic Treatment, Bariatric Treatment), By Service Provider (Private, Public), By Country, And Segment Forecasts, 2023–2030. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/medical-tourism-market> (дата звернення: 18.08.2024).

10. Medical Tourism Index 2020–2021. URL: <https://www.medicaltourism.com/mti/home> (дата звернення: 18.08.2024).

11. Dental Services Market Analysis Report By Service Type (Dental Implants, Orthodontics, Periodontics, Endodontics, Cosmetic Dentistry, Laser Dentistry, Dentures), By End-Use (Hospitals, Dental Clinics) & By Region – Global Market Insights 2022 to 2032. URL: <https://www.factmr.com/report/dental-services-market> (дата звернення: 18.08.2024).

12. Anderson David. Best Medical Tourism Destinations for Dental Procedures. URL: <https://www.insights.medicaltourism.com/article/best-medical-tourism-destinations-for-dental-procedures> (дата звернення: 18.08.2024).

13. Miksis Jon. Top 13 Dental Tourism Destinations in the World in 2024. URL: <https://www.myglobalviewpoint.com/dental-tourism-destinations-in-the-world> (дата звернення: 18.08.2024).

14. Dentist in Hungary, welcome to Helvetic dental clinics Budapest! URL: <https://www.helvetic-clinics.co.uk/> (дата звернення: 18.08.2024).

15. Best Countries for Dental Tourism in the World. URL: <https://universalmedicaltravel.com/top-countries-for-dental-tourism-in-the-world/> (дата звернення: 18.08.2024).

16. Імплантація зубів за кордоном: Вичерпний гід на 2024 рік. URL: <https://ua.bookimed.com/article/dental-implants-abroad-prices-clinics-doctors-2022/> (дата звернення: 18.08.2024).

17. Cost of Dental Implants Abroad. URL: <https://www.medicaltourismco.com/cost-of-dental-implants/> (дата звернення: 18.08.2024).

18. Сайчук В., Дудник І., Фокін С. Медичний туризм в кризових умовах: чинники та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2767/2687> (дата звернення: 18.08.2024).

19. Болдіжар С. О., Пішта В. І. Обхідний медичний туризм: розуміння сутності та визначення проблем. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 127–131.

20. Сисоєнко І. В. Розвиток медичного туризму в зарубіжних країнах. *Правова позиція*. 2021. № 3(32). С. 103–107.

References

1. Saxena, V., Deheriya, M. and Datla, A. (2023), "Bibliometric Analysis of Dental Tourism: A Global Perspective", *International Journal of Travel Medicine and Global Health*, Volume 11, Issue 2, pp. 286–295.

2. UN Tourism Barometer, available at: <https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data> (access date August 18, 2024).

3. 145 key tourism statistics, available at: <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics> (access date August 18, 2024).

4. Vovk, S., Danyliuk, L. and Myronov, Yu. (2023), "Healthcare programs in tourism, their impact on the economy and patient health", *Ekonomika ta suspilstvo*, Iss. 56, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3113> (access date August 18, 2024).

5. Zheliuk, T. and Matsyk V. (2021), "Medical tourism, new directions and opportunities: macroeconomic and regional aspects", *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, Iss. 26, pp. 17–27.

6. Crist, M., Appiah, G., Leidel, L. and Stoney, R. (2024), Medical Tourism. CDC Yellow Book 2024, available at: <https://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2024/health-care-abroad/medical-tourism> (access date August 18, 2024).

7. Code of Medical Ethics, available at: https://code-medical-ethics.ama-assn.org/?utm_source=chatgpt.com (access date August 18, 2024).

8. Terzioğlu, A. (2014), "Le tourisme médical en Turquie. Repenser la santé dans un contexte globalisé", available at: <https://shs.cairn.info/revue-ethnologie-francaise-2014-2-page-257?lang=fr&tab=texte-integral> (access date August 18, 2024).

9. Medical Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Treatment Type (Cosmetic Treatment, Bariatric Treatment), By Service Provider (Private, Public), By Country, And Segment Forecasts, 2023–2030, available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/medical-tourism-market> (access date August 18, 2024).

10. Medical Tourism Index 2020–2021, available at: <https://www.medicaltourism.com/mti/home> (access date August 18, 2024).

11. Dental Services Market Analysis Report By Service Type (Dental Implants, Orthodontics, Periodontics, Endodontics, Cosmetic Dentistry, Laser Dentistry, Dentures), By End-Use (Hospitals, Dental Clinics) & By Region – Global Market Insights 2022 to 2032, available at: <https://www.factmr.com/report/dental-services-market> (access date August 18, 2024).
12. Anderson, D. Best Medical Tourism Destinations for Dental Procedures, available at: <https://www.insights.medicaltourism.com/article/best-medical-tourism-destinations-for-dental-procedures> (access date August 18, 2024).
13. Miksis Jon. Top 13 Dental Tourism Destinations in the World in 2024, available at: <https://www.myglobalviewpoint.com/dental-tourism-destinations-in-the-world> (access date August 18, 2024).
14. Dentist in Hungary, welcome to Helvetic dental clinics Budapest!, available at: <https://www.helvetic-clinics.co.uk/> (access date August 18, 2024).
15. Best Countries for Dental Tourism in the World, available at: <https://universalmedicaltravel.com/top-countries-for-dental-tourism-in-the-world/> (access date August 18, 2024).
16. "Dental Implants Abroad: A Comprehensive Guide for 2024", available at: <https://ua.bookimed.com/article/dental-implants-abroad-prices-clinics-doctors-2022/> (access date August 18, 2024).
17. Cost of Dental Implants Abroad, available at: <https://www.medicaltourismco.com/cost-of-dental-implants/> (access date August 18, 2024).
18. Saichuk, V., Dudnyk, I. and Fokin, S. (2023), "Medical tourism in crisis conditions: factors and prospects", *Ekonomika ta suspilstvo*. Iss. 54, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2767/2687> (access date August 18, 2024).
19. Boldizhar, S.O. and Pishta, V.I. (2023), "Medical tourism bypass: understanding the essence and identifying problems", *Kyivskyi chasopys prava*, no. 2, pp. 127–131.
20. Sysoienko, I.V. (2021), "Development of medical tourism in foreign countries", *Pravova pozytsiia*, no. 3(32), pp. 103–107.

Івашук О.В., Стаханський О.О.

МІЖНАРОДНИЙ МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА РОЛЬ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Мета. Дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародного медичного туризму з акцентом на його стоматологічний сегмент, виявлення чинників, що впливають на привабливість країн у сфері стоматологічного туризму.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід до використання основних методів наукового пізнання. В процесі дослідження використано загальні наукові та спеціальні методи, зокрема аналізу і синтезу – для систематизації основних тенденцій на ринку міжнародного туризму; методи індукції та дедукції – для формування логічних висновків про стан розвитку ринку медичного туризму та стоматологічних послуг; порівняльний аналіз – для оцінювання вартості та якості стоматологічних послуг у різних країнах. Метод контент-аналізу було використано для вивчення пропозицій та маркетингових стратегій стоматологічних клінік для іноземних пацієнтів, метод компаративного аналізу та кейс-стаді – для дослідження та порівняння успішних практик країн-лідерів у галузі стоматологічного туризму.

Результати дослідження. Обґрунтовано активний розвиток міжнародного туризму, незважаючи на геополітичні та економічні виклики. Проаналізовано динаміку міжнародних туристичних прибуттів, значну частину яких становлять приватні візити. Турботу про здоров'я визначено як одну з причин міжнародного туризму, що спричинило активний розвиток медичного туризму. Деталізовано категорії медичного туризму, проаналізовано основні офіційні рекомендації у цій сфері та існуючі кодекси медичної етики. Оцінено позиції країн за Індексом медичного туризму. Аргументовано, що стоматологічне лікування є одним із ключових сегментів у медичному туризмі. Проведено аналіз ринку стоматологічних послуг та ідентифіковано основні країни їх надання для іноземних пацієнтів, з'ясовано ключові чинники, що сприяють їхній популярності. Виокремлено основні ризики у сфері стоматологічного туризму. Обґрунтовано потенціал України з огляду на розвиток стоматологічного туризму та запропоновано конкретні заходи для підвищення її привабливості серед іноземних туристів.

Наукова новизна результатів дослідження. Проведено комплексний аналіз специфіки розвитку стоматологічних послуг як ключового сегмента міжнародного медичного туризму, зокрема: ідентифіковано роль стоматологічних послуг у структурі міжнародного медичного туризму; виявлено ключові чинники вибору пацієнтами стоматологічних послуг за кордоном, включаючи економічні (вартість), якісні (рівень медичних стандартів) і соціокультурні аспекти; проведено порівняльний аналіз країн-лідерів у сфері стоматологічного туризму, що дозволило визначити їх конкурентні переваги; обґрунтовано ризики в стоматологічному туризмі; визначено проблеми розвитку стоматологічного туризму в Україні та запропоновано основні шляхи підвищення його привабливості.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновані рекомендації та зроблені висновки можуть бути використані при розробці державної стратегії розвитку медичного туризму з акцентом на стоматологічні послуги як перспективний сектор та популяризації стоматологічного туризму України; представниками туристичного бізнесу та медичних установ для активізації розвитку стоматологічного туризму та розробки комплексних пакетів послуг, що поєднують стоматологічні послуги з культурними й рекреаційними програмами; споживачами послуг стоматологічного туризму для об'єктивного оцінювання його переваг та ризиків.

Ключові слова: глобалізація, геополітичні та економічні виклики, міжнародний туризм, медичний туризм, стоматологічні послуги, стоматологічний туризм, конкуренція, цінові фактори, медична етика, інфраструктура, інноваційні технології.

Ivashchuk O.V., Stakhanskyi O.O.,

INTERNATIONAL MEDICAL TOURISM: TRENDS IN DEVELOPMENT AND THE ROLE OF DENTAL SERVICES

Purpose. The aim of the article is to study current trends in the development of international medical tourism with an emphasis on its dental segment, and to identify factors that influence the attractiveness of countries in the field of dental tourism.

Methodology of research. The methodological basis of the research is a comprehensive approach to the use of basic methods of scientific knowledge. General scientific and special methods were used in the process of research, in particular, analysis and synthesis – to systematize the main trends in the international tourism market; methods of induction and deduction – for forming logical conclusions about the state of development of the medical tourism and dental services market; comparative analysis - to assess the cost and quality of dental services in different countries. The method of content analysis was used to study the offers and marketing strategies of dental clinics for foreign patients, and the comparative analysis and case study method was used to study and compare successful practices of leading countries in the field of dental tourism.

Findings. The active development of international tourism, despite geopolitical and economic challenges, is substantiated. The dynamics of international tourist arrivals, a significant part of which are private visits, are analysed. Health care is identified as one of the reasons for international tourism, which has led to the active development of medical tourism. The categories of medical tourism are detailed; the main official recommendations in this area and existing codes of medical ethics are analysed. The positions of countries according to the Medical Tourism Index are assessed. It is argued that dental treatment is one of the key segments in medical tourism. An analysis of the market of dental services was carried out and the main countries of their provision for foreign patients were identified, the key factors contributing to their popularity were clarified. The main risks in the field of dental tourism have been identified. The potential of Ukraine in terms of the development of dental tourism is substantiated and specific measures are proposed to increase its attractiveness among foreign tourists.

Originality. A comprehensive analysis of the specifics of the development of dental services as a key segment of international medical tourism was conducted, in particular: the role of dental services in the structure of international medical tourism was identified; identified key factors in patients' choice of dental services abroad, including economic (cost), quality (level of medical standards), social and cultural aspects; conducted a comparative analysis of leading countries in the field of dental tourism, which allowed determining their competitive advantages; the risks in dental tourism are substantiated; the problems of developing dental tourism in Ukraine are identified and the main ways to increase its attractiveness are proposed.

Practical value. The proposed recommendations and drawn conclusions can be used in developing a state strategy for the development of medical tourism with an emphasis on dental services as a promising sector and the popularization of dental tourism in Ukraine; representatives of the tourism business and medical institutions to intensify the development of dental tourism and develop comprehensive service packages combining dental services with cultural and recreational programs; by consumers of dental tourism services for an objective assessment of its benefits and risks.

Key words: globalization, geopolitical and economic challenges, international tourism, medical tourism, dental services, dental tourism, competition, price factors, medical ethics, infrastructure, innovative technologies.